

Μάρη Λαυρεντιάδου, *Να φεύγεις και να ριζώνεις. Η εγκατάσταση των Ελλήνων Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στη Θράκη και στην Αθήνα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2006

Το βιβλίο της Μάρης Λαυρεντιάδου έχει κεντρικό θέμα την εγκατάσταση στην Ελλάδα των Ελλήνων Ποντίων από τη Νότια Ρωσία και τη Μαύρη Θάλασσα μετά το 1985.

Αποτελεί μια μελέτη ενός σύγχρονου κοινωνικού φαινομένου: της γεωγραφικής κινητικότητας/των μετακινήσεων των εθνικών μεταναστών, των ομογενών από τον Πόντο μετά το 1985/6. Πιο συγκεκριμένα, στη μελέτη αυτή φωτίζονται οι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες που προκάλεσαν το τελευταίο μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων από την πρώην ΕΣΣΔ στον υποχρεωτικό τόπο εγκατάστασής τους, τη Θράκη αρχικά και την Αθήνα μετέπειτα.

Η πραγματεία βασίζεται σε έρευνα πεδίου, που έγινε σε δύο φάσεις: το 1989 και το 1999, και χρησιμοποιεί ποικίλα μεθοδολογικά εργαλεία: τα ερωτηματολόγια, τις συνεντεύξεις και την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων, αξιοποιώντας ταυτόχρονα διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, όπως π.χ. της νέας οικονομικής γεωγραφίας και ανθρωπογεωγραφίας.

Στο πρώτο μέρος, που αποτελεί ουσιαστικά μια εκτεταμένη ιστορική αναδρομή, η συγγραφέας αναφέρεται στις πρώτες περιορισμένες, οικονομικού χαρακτήρα, μετακι-

νήσεις των Ελλήνων Ποντίων στο έδαφος της τσαρικής Ρωσίας και του σοβιετικού κράτους και στο ρόλο της τσαρικής πολιτικής στη ρύθμιση των μεταναστευτικών ρευμάτων. Θίγει τους πολιτικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που ερμηνεύουν γιατί η Υπερκauκασία ήταν ο κατεξοχήν τόπος επιλογής και εγκατάστασής τους. Μέσα από την ιστορική αναδρομή φωτίζονται τα ακόλουθα ζητήματα:

- η θέση της ελληνικής διασποράς στη σοβιετική κοινωνία και οι μεταναστευτικές πολιτικές στο πλαίσιο της επέκτασης του σοβιετικού κράτους,
- οι παράγοντες που διαμορφώνουν τη μεταναστευτική ταυτότητα των Ελλήνων Ποντίων και οι ειδικές συμπεριφορές των μεταναστών,
- ο ρόλος της ελληνικής διασποράς πριν και μετά την ανακήρυξη του ελληνικού κράτους,
- τα τέσσερα μεταναστευτικά ρεύματα των Ποντίων: 1918-1930, 1939-1963, 1964-1989, 1989 κ.ε.

Κατά την πραγμάτευση των θεμάτων αυτών η συγγραφέας εξετάζει τις διαδικασίες της μετανάστευσης, κωδικοποιεί τους τύπους της και εξηγεί τους λόγους που οδήγησαν σ' αυτή.

Το δεύτερο μέρος εξετάζει όλες τις μορφές κινητικότητας των Ελλήνων Ποντίων στην Ελλάδα (γεωγραφική, κοινωνική και επαγγελματική), τα μεταναστευτικά δίκτυα, τα δίκτυα υποδοχής τους, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τον τρόπο ζωής τους, τα οποία εν τέλει βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με την κινητικότητά τους.

Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται αναλυτικά η εγκατάσταση των επαναπατρισθέντων από την πρώην ΕΣΣΔ την περίοδο 1985-1989 στη Θράκη και τη δεκαετία του '90 στην Αθήνα σε σχέση με τα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα που προκάλεσαν το τελευταίο μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων το 1989, το 1990 και το 1991 από κυρίως δύο περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ, τις δημοκρατίες κοντά στη Μαύρη Θάλασσα (Γεωργίας, Υπερκαυκασίας, Βόρειου Καυκάσου και Αρμενίας) καθώς και της Κεντρικής Ασίας (Καζαχστάν). Αναλύονται οι αιτίες της αναχώρησης των Ελλήνων από τη Γεωργία, όπως π.χ. η ανεξαρτοποίηση της Γεωργίας στις 9.4.1989 αμέσως μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, οι εθνικιστικές συγκρούσεις και ο πόλεμος μεταξύ Γεωργίας και αποσχιστών της Αλχαζίας (14.8.1992), η καταστροφή της οικονομίας, της βιομηχανίας και της παραγωγικής βάσης αλλά και ο καταστροφικός σεισμός στις 7.9.1998 που ανάγκασε πολλούς Έλληνες να μετακινηθούν από την Αρμενία προς τις πόλεις του Βόρειου Καυκάσου και τη Νότια Ρωσία αρχικά και προς την Ελλάδα έπειτα.

Αρχικά περιγράφονται οι οικισμοί μόνιμης εγκατάστασης και οι κακές συνθήκες ζωής και εργασίας των μεταναστών στη Θράκη. Αποτιμάται ο αναχρονιστικός περιφερειακός σχεδιασμός (απουσία υποδομών στους οικισμούς εγκατάστασης, χωρική απομόνωση, κοινωνική περιθωριοποίηση) που αναπαράγει εν τέλει τον κοινωνικό

αποκλεισμό των Ποντίων και τους αναγκάζει τελικά σε νέα μετανάστευση προς τη Δυτική Ευρώπη και την Κύπρο.

Τα στατιστικά δεδομένα και οι αναλυτικοί πίνακες που παρατίθενται μας παρέχουν πλούσιες πληροφορίες για τους πληθυσμούς που κατοικούν στη Θράκη, τη μουσουλμανική μειονότητα, τη χωρική διαίρεση, τα ποσοστά της αποδημίας και της μετανάστευσης κατά τη διάρκεια των ετών 1961-1990. Αποτυπώνονται ανάγλυφα οι βασικές τάσεις της κινητικότητας του πληθυσμού: η μετανάστευση κυριαρχεί στην κίνηση του πληθυσμού, ενώ η παλιννόστηση των Ελλήνων της διασποράς είναι απλώς σημαντική.

Παράλληλα, αναδεικνύεται ο ρόλος του κράτους στο σχεδιασμό της μεταναστευτικής πολιτικής. Αποτιμάται το πρόγραμμα υποδοχής των Ελλήνων της διασποράς που εφαρμόστηκε από το ΕΙΥΑΠΟΕ και η τελευταία πρόταση νόμου που επικυρώθηκε το 2000, η οποία αφορούσε την εγκατάστασή τους στα μεγάλα αστικά κέντρα και την προνομιακή δανειοδότησή τους μέσω του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας.

Από τον πολυπολιτισμικό χώρο της Θράκης ο φακός της συγγραφέως μετακινείται και εστιάζεται στον μητροπολιτικό χώρο της Αθήνας. Αφού περιγράφει πρώτα τον κατακερματισμένο χώρο του Λεκανοπεδίου της Αθήνας, που ωστόσο μετά το 1990 προσελκύει τον μεγαλύτερο αριθμό των Ελλήνων Ποντίων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, η Λαυρεντιάδου αναλύει τους λόγους του προσανατολισμού τους προς τις περιφερειακές αστικές ζώνες (γειτνίαση με βιομηχανικές ζώνες της Αθήνας, ύπαρξη ελεύθερων εκτάσεων για αγορά ή ενοικίαση, τάση για οικογενειακή συγκέντρωση). Με την ανάδειξη των παραγόντων που συνέβαλαν στην αξιόλογη αστική ανάπτυξη του Λεκανοπεδίου της Αθήνας και στην

επέκταση της πόλης με την ανάπτυξη των νέων οικισμών των Ποντίων η συγγραφέας μας διευκολύνει να κατανοήσουμε τις πολύπλοκες διαδικασίες έλξης και απώθησης που ασκούν οι τόποι επιλογής των μεταναστών για μόνιμη εγκατάσταση, διαδικασίες που συνυφαίνονται με τα εκάστοτε οικονομικά κίνητρα, τις πολιτικές συγκυρίες, τις πιέσεις και τη δυναμική των Ελλήνων Ποντίων. Με άλλα λόγια, τα δομικά χαρακτηριστικά του χώρου συσχετίζονται με τις διαδικασίες εγκατάστασης της νέας πληθυσμιακής ομάδας των Ποντίων μεταναστών.

Με βάση την εμπειρική μέθοδο καταγράφονται οι διεργασίες και οι καταστάσεις που βίωσαν και βιώνουν οι Πόντιοι μετανάστες. Το σημαντικότερο από τα πορίσματα της έρευνας πεδίου είναι ότι τους Ποντίους τους προσελκύει κατεξοχήν το αστικό κέντρο, καθώς τους προσφέρει καλύτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες για μόνιμη εγκατάσταση (ευελιξία εργασίας, αντιπαροχή, διατήρηση οικογενεια-

κών δεσμών). Από την άλλη πλευρά, στην ένταξη των Ποντίων που διατηρούν έντονη την εθνοτοπική ταυτότητά τους αναδεικνύονται κυρίαρχοι οι πολιτισμικοί παράγοντες στο σύνολο των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με τη μεταναστευτική κινητικότητα.

Η διεπιστημονική προσέγγιση όλων των προαναφερθεισών πτυχών του ζητήματος και τα ενδιαφέροντα πορίσματα της έρευνας συνεισφέρουν ουσιαστικά στη δημογραφική ιστορία της ελληνικής διασποράς της πρώην ΕΣΣΔ, ανοίγοντας γόνιμη συζήτηση γύρω από σύνθετα κοινωνικά ζητήματα, όπως είναι το επίκαιρο θέμα της ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, η αφομοιωτική δύναμη της μεγάλης πόλης και η ευθύνη του κράτους στο σχεδιασμό μιας σύγχρονης και αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Σοφία Βούρη